

วิถีชุมชนคนแม่กา

Mae Ka People's Ways of Life

ขวัญ สงวนเสริมศรี¹

Kwan Sanguansermstri¹

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “วิถีชุมชนคนแม่กา” มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาบริบททางเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง ภูมิปัญญาของชุมชน รวมทั้งปัญหาของชุมชนตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยใช้วิธีการศึกษาแบบผสมผสานโดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ จากกลุ่มตัวอย่าง 18 หมู่บ้านในตำบลแม่กา จำนวน 782 คน ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกปราชญ์ภูมิปัญญาของชุมชน 13 คน และการสังเกตในชุมชนประกอบกัน ผลการศึกษาพบว่า ด้านเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างในชุมชนมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจเป็นอันดับดี ด้านสุขอนามัย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้มีสุขภาพดี และเอาใจใส่ดูแลสุขภาพทั้งตนเองและคนในครอบครัว ด้านสิ่งแวดล้อม มีการใช้สารเคมีในการทำเกษตร เกษตรกรบางกลุ่มเห็นว่าสภาพดินเสื่อมลงกว่าปีที่ผ่านมา การจัดการขยะบางส่วนยังใช้วิธีการเผา ซึ่งก่อให้เกิดหมอกควัน ปริมาณน้ำอุปโภคบริโภคไม่เพียงพอ และยังขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ด้านการเมืองการปกครอง กลุ่มตัวอย่างได้เข้าไปมีส่วนร่วมในรูปสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ และเข้าร่วมตัดสินใจในการพัฒนาชุมชน เพียงร้อยละ 50 มีการรับรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกองค์กรท้องถิ่นเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ทราบถึงผลการไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง มีมากถึงร้อยละ 30.4 ซึ่งจะต้องรณรงค์ให้กลุ่มที่ไม่ทราบได้เข้าใจสิทธิ และใช้สิทธิอย่างถูกต้อง เพื่อจะไม่เสียสิทธิทางการเมือง ปัญหาของชุมชนได้แก่ ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค การบุกรุกพื้นที่ป่า การจัดการขยะ หมอกควันจากการเผาขยะและไฟฟ้า การสูญเสียวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็นผลจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจากหลายพื้นที่ นอกจากนี้ความเข้มแข็งของชุมชนยังลดลงอีกด้วย มหาวิทยาลัยพะเยาจึงควรนำเอาผลการศึกษาไปใช้ในการวางแผนส่งเสริมการบริการวิชาการ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ที่ตรงตามความต้องการของชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: วิถีชุมชน, แม่กา

¹ อาจารย์ประจำสาขาพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา 56000

¹ Section of Social Development, School of Liberal Arts, University of Phayao, Phayao Province 56000

E-mail : Kwan.sa@up.ac.th

Received: 8 August 2013; Accepted: 25 December 2013

Abstract

The purpose of the study entitled "Mae Ka People's Ways of Life" aimed to explore the community's economic, social, environmental, political, and local wisdom contexts as well as the community's problems in Mae Ka Sub-district, Muang District, Phayao Province. For the data collection, mixed methods of quantitative research were conducted with 782 villagers dwelling in 18 villages in Mae Ka Sub-district and the in-depth interview was also conducted with 13 local wisdom experts. The findings of the study revealed that in economic aspect, the community empowerment of participants in the communities was very strong. In health aspect, most of the samples had a good health and they took a very good care of themselves and their members in the family. In environmental aspect, the people still used chemicals in farming caused the low quality of soil, the burning of waste caused smog, and the shortage of water supply supported for the public utilities and agriculture. In term of politics, the subjects did not participate in the community to make a decision for the development of their villages, 50% of the participants were interested in the election of the House of the Representatives, and 30.4% of the participants did not know, so the campaign should be informed to the people correctly. In term of problems in Mae Ka community, the shortage of water supply supported for their people's public utilities, deforestation, waste management, smog caused by burning, the lost of local wisdom, the migration of people from other places, the decreases of community empowerment. Therefore, the University of Phayao can apply the results of this study to provide the academic services and maintenance of local wisdom to serve the needs of the community.

Keywords: Ways of Life, Mae Ka

ความเป็นมาของการวิจัย

ตำบลแม่กา ตั้งขึ้นมาประมาณ 60 ปี เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยาตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดประมาณ 15 กิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยในตำบลแม่กาอพยพมาจากอำเภองาว และอำเภออื่นในจังหวัดลำปาง สภาพดั้งเดิมของพื้นที่ตำบลแม่กา มีสภาพเป็นที่ราบสูงและภูเขา เป็นป่าธรรมชาติ มีพันธุ์ไม้หายากชนิด รวมทั้งสัตว์ป่า จำนวนมาก มีลำห้วยแม่กาและลำน้ำแม่ต้าไหลผ่านและไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ แต่เป็นเส้นทางผ่านของพ่อค้าที่นำสินค้าจากจังหวัดพะเยาไปขายยังจังหวัดลำปาง พ่อค้าที่ผ่านเส้นทางดังกล่าว ได้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ซึ่งมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะต่อการทำเกษตรกรรม จึงได้เข้าไปตั้งรกรากในบริเวณที่ลำน้ำมาบรรจบกัน ในระยะแรกมีประชากรเข้าไปตั้งรกราก 4-5 ครอบครัว ต่อมา มีจำนวนประชากรอพยพเข้ามาอาศัยในพื้นที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนตั้งเป็นหมู่บ้านแห่งแรก คือหมู่บ้าน

แม่กาหลวง และเมื่อประชากรอพยพเข้ามาอาศัยจำนวนมากขึ้นจึงขยายเป็นหลายหมู่บ้าน ปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 18 หมู่บ้าน รวมเป็นตำบล เรียกว่าตำบลแม่กา ซึ่งเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยพะเยา สถาบันอุดมศึกษาของรัฐอีกด้วย

มหาวิทยาลัยพะเยา ตั้งอยู่ที่ตำบลแม่กา บนพื้นที่ดินจำนวน 5,727 ไร่ ซึ่งเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์และที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในระยะแรกมหาวิทยาลัยพะเยามีสถานะเป็นวิทยาเขตสารสนเทศพะเยา สังกัดมหาวิทยาลัยนเรศวร จัดตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2539 (เป็นวิทยาเขตมหาวิทยาลัยนเรศวร) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่คนในชนบทที่ห่างไกล โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือตอนบน ให้มีโอกาสได้เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อเกื้อหนุนต่อการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน สอดคล้องกับนโยบายของรัฐที่สนับสนุนให้มหาวิทยาลัยขยายเขตการศึกษาออกไปสู่

ภูมิภาค วิทยาเขตสารสนเทศพะเยาได้เปิดให้มีการเรียนการสอน ในปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา

เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2553 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยพะเยา พ.ศ. 2553 ขึ้น และในวันที่ 16 กรกฎาคม 2553 วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา จึงได้รับการจัดตั้งเป็น “มหาวิทยาลัยพะเยา (University of Phayao)” ตามประกาศราชกิจจานุเบกษา โดยได้กำหนดปณิธานของมหาวิทยาลัยไว้ว่า ปัญญาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน (Wisdom for Community Empowerment) มีจุดเน้นในการให้บริการทางวิชาการเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาได้เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม รวมทั้งสร้างจิตสำนึกและความผูกพันของคนในสังคม โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้

การจะบรรลุเป้าหมายที่กล่าวมาข้างต้นได้นั้น มหาวิทยาลัยพะเยาจะต้องมีความใกล้ชิดและความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน มีฐานข้อมูล ปัญหาพื้นฐานของชุมชน มีความเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเสียก่อน มิฉะนั้นแล้วการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่มหาวิทยาลัยจะดำเนินการในชุมชนจะไม่สามารถเข้าถึงหรือได้รับความร่วมมือ รวมทั้งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง ซึ่งนำไปสู่การขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และกลายเป็นมหาวิทยาลัยที่แยกตัวออกจากชุมชน ไม่สามารถสร้างจิตสำนึก ความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของมหาวิทยาลัยให้กับคนในชุมชนตำบลแม่กาได้ ทำให้วัตถุประสงค์ที่มหาวิทยาลัยได้ตั้งไว้ ไม่สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้

ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญในการให้บริการทางวิชาการของมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาได้ เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม รวมทั้งสร้างจิตสำนึกและความผูกพันของคนในสังคม เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ จึงสนใจที่จะศึกษาบริบทด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมของชุมชน เช่น บริบททางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง ภูมิปัญญาของชุมชน รวมถึงปัญหาของคนในชุมชนตำบลแม่กา และนำข้อมูลบริบทเหล่านี้มา

นำเสนอแนวทางที่มหาวิทยาลัยพะเยาควรจัดบริการวิชาการให้กับชุมชนรอบมหาวิทยาลัย เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อันเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน และสนับสนุนให้ชุมชนได้ใช้มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาบุคลากรในชุมชน พัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่ต่อยอดภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาบริบททางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง ภูมิปัญญาของชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
2. ศึกษาปัญหาของคนในชุมชนตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการศึกษาแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ การสัมภาษณ์เจาะลึกและการสังเกตในชุมชนประกอบกันประชากรที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ทั้ง 18 หมู่บ้าน ในตำบลแม่กา จำนวน 5,004 ครัวเรือน ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง 782 คน ใช้วิธีเก็บตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) กลุ่มตัวอย่างกระจายไปทุกหมู่บ้าน จำนวนตัวอย่างขึ้นอยู่กับจำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่ 2 บริบท ด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อม การเมืองการปกครอง ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม ส่วนที่ 3 ปัญหาในชุมชน
2. แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปผลการวิจัย

1. ลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นเพศหญิงร้อยละ 63.6 และเพศชาย ร้อยละ 36.4 มีสถานภาพสมรสแล้ว ร้อยละ 71.6 และครอบครัวมีขนาด 3-5 คน ร้อยละ 73.73 ส่วนครอบครัวที่มีสมาชิก 6 คนขึ้นไป มีเพียงร้อยละ 12.5 ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษาร้อยละ 48.6 มัธยมศึกษา ร้อยละ 21.2 แต่ก็ยังมีผู้ไม่รู้หนังสือ ถึงร้อยละ 13.2 ซึ่งมีมากที่สุดในกลุ่มบ้านชาวไทยภูเขา บ้านแม่ตำน้อย และสื่อที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของคนในชุมชน คือ สื่อโทรทัศน์สูงถึงร้อยละ 83.1 รองลงมาคือรับรู้จากผู้นำชุมชน สมาชิกในครัวเรือน เสียงตามสาย วิทยุตามลำดับ และรับรู้จากการอ่านหนังสือพิมพ์น้อยที่สุด ร้อยละ 1.3

2. บริบทด้านเศรษฐกิจ

กลุ่มตัวอย่างมีรายได้ ไม่เกิน 5,000 บาท/เดือน ร้อยละ 76.2 และ 5,001 - 10,000 บาท/เดือน ร้อยละ 17.5 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 31.1 รับจ้าง ร้อยละ 23.3 และค้าขาย 20.8 ถึงแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมแต่ร้อยละของผู้ประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขายก็มีจำนวนมากเช่นกัน ซึ่งอาจเนื่องมาจากมีมหาวิทยาลัยพะเยาเข้ามาตั้งในชุมชน เปิดการสอน และรับนิสิตเข้าเรียนตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2542 จำนวนประชากรในชุมชนจึงมีมากขึ้น เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายเพื่อตอบสนองจำนวนประชากรในชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น ผู้ที่เคยประกอบเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักอาจเปลี่ยนไปเป็นรับจ้าง และค้าขาย สำหรับการประกอบอาชีพเสริมกลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพค้าขายเป็นอาชีพเสริมมากที่สุดคือร้อยละ 18.5 รองลงมา ร้อยละ 12.9 ประกอบอาชีพเกษตรกร

การถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรของกลุ่มตัวอย่าง เฉลี่ยถือครองที่ดินคนละ 11.42 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเนื้อที่เฉลี่ย 10 ไร่ และเช่าเนื้อที่เฉลี่ย 8.11 ไร่

เงินออม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้มีเงินออม ร้อยละ 65.5 โดยกลุ่มตัวอย่างทุกหมู่บ้านมีเงินออมมากกว่าร้อยละ 55 ขึ้นไป และกลุ่มตัวอย่างยัง

เป็นผู้ไม่มีภาระหนี้สินถึงร้อยละ 69.7 โดยภาพรวมแสดงว่าคนในชุมชนมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง

3. บริบทด้านสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 69.1 เป็นผู้ไม่มีโรคประจำตัว แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่มีโรคประจำตัวก็ยังคงมีมากถึงร้อยละ 30.9 โรคที่เป็น ได้แก่โรคทั่วๆ ไป เช่น โรคกระเพาะ ความดันโลหิต ปวดข้อ ฯลฯ เมื่อพิจารณาข้อมูลภาวะการเจ็บป่วยเนื่องจากการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร พบว่า ร้อยละ 39.1 ของกลุ่มตัวอย่าง (ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม) ใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร และร้อยละ 3.5 ของกลุ่มตัวอย่างมีการเจ็บป่วยจากสารเคมีเพื่อการเกษตร

การศึกษาข้อมูลการปฏิบัติตัวเมื่อตัวหรือสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย (ตอบได้หลายข้อ) ร้อยละ 86.8 จะไปใช้บริการโรงพยาบาล หรือสถานีนอนามัย ซักยากินเอง ร้อยละ 14.8 และระดับความพอใจในการได้รับบริการด้านสุขภาพ รู้สึกว่าระดับบริการพอใช้ร้อยละ 56.1 และระดับดี ร้อยละ 42.7

ในด้านการดูแลสุขภาพโดยการออกกำลังกาย กลุ่มตัวอย่างมีการออกกำลังกายในหนึ่งสัปดาห์ สูงร้อยละ 77.6 อย่างไรก็ตามผู้ที่ไม่ออกกำลังกายก็ยังมีสูงถึง ร้อยละ 22.4 ผู้ออกกำลังกายส่วนใหญ่ ร้อยละ 55.9 ใช้วิธีการเดิน ร้อยละ 25.7 วิ่ง ร้อยละ 21.4 ถีบจักรยาน ร้อยละ 13.3 เดินแอโรบิค โดยภาพรวมในด้านบริบทด้านสุขภาพอนามัย แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสุขภาพดีและเอาใจใส่ดูแลสุขภาพทั้งตนเองและคนในครอบครัว ถือว่าเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของวิถีชีวิตคนในชุมชน

4. บริบทด้านสิ่งแวดล้อม

การศึกษานี้ เน้นไปที่การใช้สารเคมีที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะ แหล่งน้ำ และการดูแลการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในตำบล ซึ่งพบว่า ร้อยละ 81.1 ของกลุ่มตัวอย่างระบุว่าใช้สารเคมีเท่าเดิม และอาจจะลดลงกว่าปีที่ผ่านมา ในขณะที่ร้อยละ 18.9 ใช้เพิ่มขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งต้องแก้ปัญหาในส่วนที่ต้องใช้เพิ่มขึ้น และรณรงค์ให้ใช้สารเคมีเพื่อ

การเกษตรลดลง โดยแรงจูงใจทางเลือกใหม่ไม่ใช่สารเคมี หรือลดการใช้สารเคมี

ส่วนการพิจารณาต่อสภาพดินเพื่อการเกษตรในชุมชนในปีที่ผ่านมา กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 63.8 เห็นว่าเหมือนเดิมเหมือนปีที่ผ่านมา ในขณะที่เห็นว่าดินเสื่อมสภาพกว่าปีก่อน ร้อยละ 36.2 ซึ่งเป็นปัญหาที่ชุมชนต้องร่วมกันพิจารณาว่าจะรณรงค์ และดำเนินการอย่างไรให้รักษาสภาพดินเพื่อการเกษตรที่ดีตลอดไป

ในด้านการจัดการขยะในชุมชน กลุ่มตัวอย่างที่มีพฤติกรรมแยกขยะมีร้อยละ 57.5 ไม่แยกขยะ ร้อยละ 42.5 ซึ่งใกล้เคียงกัน ดังนั้น ชุมชนแต่ละชุมชนต้องรณรงค์เรื่องการแยกขยะมากขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนยอมรับการแยกขยะและช่วยกันแยกขยะให้ได้ทุกคน ทุกหมู่บ้าน ในด้านวิธีการจัดการขยะ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้เทศบาลตำบลแม่กาเป็นผู้จัดเก็บเนื่องจากอยู่ในเขตเทศบาลตำบลแม่กา มากถึงร้อยละ 83.8 รองลงมาเป็นการกำจัดโดยวิธี เเผา ร้อยละ 8.3 และทิ้งทั่วไป ร้อยละ 6.1 การกำจัดโดยวิธีเผาทำให้เกิดปัญหาในภาคเหนืออย่างมากในเรื่องหมอกควัน ซึ่งต้องช่วยกันรณรงค์ไม่ให้กำจัดขยะโดยวิธีนี้อีก โดยให้กำจัดโดยวิธีฝัง หรือให้เทศบาลจัดการ

สำหรับการทำการเกษตร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรใช้ปุ๋ยหมักเป็นประจำ ร้อยละ 12.9 และใช้ปุ๋ยหมักนาน ๆ ครั้ง ร้อยละ 35.3 ไม่ใช้ปุ๋ยหมักเลย ร้อยละ 51.8 ซึ่งเมื่อพิจารณาประกอบกับข้อมูลการประกอบอาชีพ พบว่า ผู้ใช้มีอาชีพเกษตรกรทั้งหมดทั้งสิ้น ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ทำการเกษตรก็ไม่ใช้ปุ๋ยหมัก การใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร กลุ่มตัวอย่างระบุไม่ใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร ร้อยละ 60.9 และใช้สารเคมี ร้อยละ 39.1 ซึ่งเมื่อพิจารณาบริบททางด้านอาชีพหลัก และอาชีพรอง พบว่าผู้ใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร จะเป็นผู้มีอาชีพหลัก และอาชีพรองด้านการเกษตร

แหล่งน้ำหลักที่ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคในตำบล กลุ่มตัวอย่างใช้น้ำประปา ร้อยละ 60.1 รองลงมาใช้น้ำบ่อ ร้อยละ 41.7 โดยกลุ่มตัวอย่างใช้น้ำอุปโภคบริโภคจากหลายแหล่งประกอบกัน อย่างไรก็ตามเมื่อถามถึงปัญหาการขาดแคลนน้ำ

อุปโภคบริโภค กลุ่มตัวอย่างระบุว่าปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค ร้อยละ 53.8 แสดงว่าปัญหานี้ยังคงเป็นปัญหาของชุมชน สำหรับปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรกลุ่มตัวอย่างตอบว่ามีปัญหาและไม่มีปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร มีจำนวนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 50.3 และ ร้อยละ 49.7 แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายหมู่บ้านพบว่าบางหมู่บ้านมีปัญหาการขาดแคลนน้ำมากถึงร้อยละ 78.9 จึงควรได้มีการลงไปสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งน้ำในชุมชนทุกหมู่บ้านว่าเหตุใดในหมู่บ้านเดียวกันจึงมีสภาพปัญหาเกี่ยวกับน้ำเพื่อการเกษตรแตกต่างกัน เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหานี้ให้มีน้ำใช้เพื่อการเกษตรพอเพียงทั้งหมู่บ้าน

ในด้านการใช้ประโยชน์จากป่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบว่าไม่มีการใช้ประโยชน์จากป่ามากถึงร้อยละ 78.3 และระบุว่ามีการใช้ประโยชน์จากป่าเพียงร้อยละ 21.7 ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่า จะเป็นกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในเขตชุมชนเมือง และกิ่งเมืองกิ่งชนบท ส่วนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจะเป็นกิ่งเมืองกิ่งชนบท และชุมชนเขตชนบทและชาวไทยภูเขา

โดยภาพรวม ยังมีการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร เกษตรกรบางกลุ่มเห็นว่าสภาพดินเสื่อมลงกว่าปีที่ผ่านมา การจัดการขยะบางส่วนยังใช้วิธีการเผาซึ่งก่อให้เกิดหมอกควัน ปริมาณน้ำอุปโภคบริโภคไม่เพียงพอ และยังขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรบางพื้นที่

การศึกษา แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนพื้นที่ตำบลแม่กา พบว่า

1) บ้านหม้อแกงทองมีน้ำตก และอ่างเก็บน้ำห้วยนาบอยใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา

2) บ้านโทกหวาก หมู่ที่ 4 มีอ่างเก็บน้ำห้วยเกียงเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

3) บ้านเวียงบัว โบราณสถานเตาเผาเวียงบัวเป็นแหล่งศึกษาทางประวัติศาสตร์ และมีการจัดสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนให้กับนักท่องเที่ยวในรูปแบบ Home Stay

4) บ้านแม่กาท่าข้าม มีอ่างเก็บน้ำห้วยทรายแดงเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

5) บ้านแม่ตำน้อย มีถ้ำ อยู่ในระหว่างดำเนินการพัฒนา

5. บริบททางด้านการเมืองการปกครอง

กลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มใด ๆ ในชุมชนมี ร้อยละ 63.8 ส่วนที่เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน ร้อยละ 36.2 โดยเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มอาสาสมัครหมู่บ้านมากที่สุด ร้อยละ 46.29 รองลงมา เป็นกลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มออมทรัพย์ แกนนำเยาวชน กรรมการหมู่บ้านและสมาชิกสงเคราะห์ศพ ร้อยละ 41.34 อย่างไรก็ตามในการเป็นสมาชิกกลุ่ม นั้นพบว่า กลุ่มตัวอย่าง 1 คน เป็นสมาชิกกลุ่มหลายกลุ่ม

ในบรรดากลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกกลุ่มและไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม พบว่ามีการไปร่วมประชุมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านทุกครั้ง ร้อยละ 56.5 ไปร่วมประชุมนาน ๆ ครั้ง ร้อยละ 38.9 และไม่เคยไป ร้อยละ 4.6 ซึ่งถือว่ากลุ่มตัวอย่างเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านมากถึง ร้อยละ 95.4 (ไปทุกครั้ง + ไปนาน ๆ ครั้ง)

ในกรณี การมีส่วนร่วมในทางการเมือง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ไปเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านทุกครั้ง ร้อยละ 56.5 ไปเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านนาน ๆ ครั้ง ร้อยละ 38.9 ที่เหลือ ร้อยละ 4.6 ไม่เคยไปเลือกตั้งเลย เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกผู้ที่จะเข้าไปเป็นตัวแทนทำงาน จำเป็นที่จะต้องรณรงค์ให้ส่วนที่ไปนาน ๆ ครั้ง กับที่ไม่เคยไปเลย ไปร่วมแสดงออกในการเลือกผู้นำหมู่บ้านตนเองมากขึ้น แต่ในกรณีการเลือกตั้งผู้แทนระดับท้องถิ่นกลับพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าไปทุกครั้งมากถึง ร้อยละ 85 นาน ๆ ไปครั้ง ร้อยละ 12.3 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญต่อการเลือกผู้แทนในระดับท้องถิ่นมากกว่าการเลือกผู้ใหญ่บ้าน

สำหรับการรับรู้ว่าจะระยะเวลาการดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และนายกเทศมนตรีเทศบาล กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ถูกต้องว่ามีการดำรงตำแหน่ง 4 ปี ร้อยละ 82.2 มีเพียงร้อยละ 17.8 ที่ตอบผิดและไม่รู้ เช่นเดียวกับการรับรู้เรื่องผลการไม่ไปใช้

สิทธิเลือกตั้งผู้แทนราษฎร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่รับรู้ถูกต้องว่าการไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งผู้แทนราษฎร จะถูกตัดสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและถอดถอนนักการเมือง ร้อยละ 64.6 กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ทราบผลเลยมีมากถึง ร้อยละ 30.4 ซึ่งจะต้องรณรงค์ให้กลุ่มที่ไม่ทราบได้เข้าใจสิทธิ และใช้สิทธิอย่างถูกต้องเพื่อจะไม่เสียสิทธิในทางการเมือง

กลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า ติดตามข่าวสารบ้านเมืองเป็นประจำ ร้อยละ 50.3 และติดตามบ้างนาน ๆ ครั้ง ร้อยละ 38.9 และไม่เคยติดตามเลยร้อยละ 10.9 ซึ่งหากจะสร้างการมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองของประชาชนในชุมชนมากขึ้น จะต้องทำให้ผู้ที่ติดตามข่าวสารบ้านเมืองนาน ๆ ครั้ง และไม่สนใจเลย กลายเป็นกลุ่มที่ติดตามเป็นประจำ เพื่อจะได้เข้าใจและไม่หลงผิด ทำผิด เสียสิทธิตนเองในการพัฒนาการเมืองการปกครอง เพื่อจะเลือกได้ผู้แทนที่ดี มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ และพร้อมที่จะทำงานให้กับประชาชนอย่างถูกต้อง เหมาะสม ชุมชนเข้มแข็ง ประเทศเข้มแข็ง

6. บริบทด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนตำบลแม่กา มีดังต่อไปนี้

6.1 ภูมิปัญญาทางด้านสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีพื้นบ้าน (เครื่องใช้ในครัวเรือน) โดยการประดิษฐ์ จัดทำเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน อาทิ สุ่มตะกร้า กระบวย กระดิ่ง ชะลอม ผักมิด พัด ฯลฯ ที่ทำมาจากไม้ไผ่ ใช้การจักสานในการขึ้นรูปสิ่งของ การทำไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดทางมะพร้าว เครื่องใช้ที่ทำจากไม้ไผ่ ใช้วิธีการจักสานในการขึ้นรูปสิ่งของ วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการถักไม้กวาดดอกหญ้าคือ "ต้นกง"

6.2 ภูมิปัญญาทางด้านสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีพื้นบ้าน (ศิลปะ หัตถกรรม) โดยการทำงานศิลปะหัตถกรรมประเภทบายศรี ซึ่งบายศรีที่จัดทำขึ้นที่วัดเกษตรสุขเป็นที่รู้จักและยอมรับถึงความอ่อนช้อยสวยงาม และมีวิธีประดิษฐ์บายศรีโดยมีรูปแบบเป็นการประยุกต์มาจากบายศรีแบบต่าง ๆ ทำให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยบายศรีที่ประดิษฐ์ขึ้นจะเน้นวัสดุทุกอย่างที่นำมาใช้ต้องมาจากธรรมชาติ

6.3 ภูมิปัญญาทางด้านสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีพื้นบ้าน (ศิลปะ หัตถกรรม) โดยการทำงานศิลปะหัตถกรรมประเภทโคงศพ ปราสาทใส่ศพ ศาลาใส่ศพ โดยงานทุกอย่างทำมาจากไม้ และทำการตัดลวดลายด้วยกระดาษ เป็นลายที่อ่อนช้อย สวยงาม

6.4 ภูมิปัญญาทางการรักษาจารีตประเพณีโดยการรักษาจารีตประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่น ไม่ให้มีการเลือนหายไปเช่น การทำขวัญข้าว การเลี้ยงผีนา ผีน้ำ ฯลฯ โดยการรื้อฟื้น ฟื้นฟูประเพณีประจำท้องถิ่นต่าง ๆ ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นตามเทศกาล

6.5 ภูมิปัญญาทางด้าน ภาษา วรรณกรรม และนันทนาการ (เพลงซอพื้นบ้าน) โดยการสืบทอดศิลปะ และวรรณกรรมพื้นบ้านประเภท “เพลงซอพื้นบ้าน”

6.6 ภูมิปัญญาทางด้าน ภาษา วรรณกรรม และนันทนาการ (ดนตรีพื้นบ้าน) โดยการสืบทอดศิลปะ และวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทภาษา วรรณกรรม นันทนาการ ด้วยการรักษาศิลปะ “ดนตรีพื้นบ้าน” การเล่นสะล้อ และซิ่งดนตรีพื้นบ้าน การเล่นเครื่องดนตรีพื้นบ้านทางภาคเหนือ การสอนเล่นเครื่องดนตรีพื้นบ้าน การสอนภาษาถิ่น (ภาษาเหนือ) ทั้งการพูดและการเขียน

6.7 ภูมิปัญญาทางด้าน ภาษา วรรณกรรม และนันทนาการ (ศิลปะการต่อสู้) ฟ้อนดาบ ฟ้อนจิ้ง ฟ้อนเจิง (ท่าการต่อสู้ด้วยมือเปล่า) ได้ ถือว่าเป็นศิลปะของคนทางภาคเหนือ ซึ่งสามารถพบเห็นได้เกือบทุกจังหวัดทางภาคเหนือ ท่าฟ้อนเป็นท่าเก่าแก่

6.8 ภูมิปัญญาทางด้านสุขภาพ (ยาพื้นบ้าน พิธีกรรมพื้นบ้าน) โดยการส่งเสริมให้ใช้ยาสมุนไพรพื้นบ้าน และการรักษาโดยใช้พิธีกรรมความเชื่อร่วมด้วย อาการที่รักษา ได้แก่ อาการผื่นคัน พิษแมลงสัตว์กัดต่อย กล้ามเนื้อพลิก กระดูกงอ กระดูกหัก ริดสีดวงทวาร ตาแดง ตาเป็นต้อ ตาอักเสบ ความดันโลหิตสูง การรักษาหากอาการไม่หนักมากก็จะใช้พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ โดยการใช้บทสวดคาถารักษา หากอาการหนักก็จะใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นร่วมรักษาด้วย ในเรื่องของสมุนไพรที่

คนทั่วไปกล่าวถึงว่าสามารถรักษาได้ดี คือ โรคความดันโลหิตสูง

6.9 ภูมิปัญญาทางด้านสุขภาพ (ยาพื้นบ้าน พิธีกรรมพื้นบ้าน และกายภาพบำบัดพื้นบ้าน) โดยการรักษาอาการเจ็บป่วยให้ชาวบ้านด้วยการใช้สมุนไพร ร่วมกับการทำพิธีกรรมพื้นบ้าน เริ่มศึกษาวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยภูมิปัญญาตั้งแต่อายุ 19 ปี อาการที่รักษาได้แก่ อาการผื่นคัน พิษแมลงสัตว์กัดต่อย กล้ามเนื้อพลิก กระดูกงอ กระดูกหักการรักษาหากอาการไม่หนักมากก็จะใช้พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ โดยการใช้บทสวดคาถารักษา หากอาการหนักก็จะใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นร่วมรักษาด้วย โดยการศึกษาจะอาศัยการท่องจำบทสวดที่ผู้เป็นบิดาสอนให้ การรักษาอาการของโรคแต่ละชนิดจะใช้บทสวดคาถาต่างกันตามอาการของการเจ็บป่วย

6.10 ภูมิปัญญาทางด้าน พิธีกรรมความเชื่อเป็นภูมิปัญญาด้านการจัดการสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยเป็นการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่เรียกว่า “ผียาม้อหนึ่ง” บางแห่งเรียก ผีปู่ย่าหม้อหนึ่ง ผีย่าหม้อหนึ่ง หรือผีปู่ดำย่าดำ หมายถึง ผีที่เข้าสู่สิงขุดหนึ่งข้าว ซึ่งประกอบด้วย หม้อหนึ่ง ไหข้าว ฝาหม้อ ในสมัยก่อนชาวล้านนาเชื่อกันว่า ถ้าเด็กทารกร้องไห้ตลอดวันตลอดคืนโดยที่ไม่ได้เจ็บป่วย เป็นเพราะเด็กถูกรบกวนจากพ่อเกิดแม่เกิด เนื่องจาก “เด็กหนีมาเกิด” จึงต้องมีการลงผีหม้อหนึ่งโดยนำอุปกรณ์ที่ใช้ในการนึ่งข้าว มาประกอบเป็นรูปคน วิธลงผีหม้อหนึ่ง ผู้ประกอบพิธีจะเอาเสื่อผ้ามารวมใส่หม้อหนึ่งกับไหข้าว แล้วนำไม้มาพาดไว้ที่ปากไห ในลักษณะเป็นแขนขา หลังจากนั้นผู้ประกอบพิธีจะเชิญผีมาลงและก่อนที่จะมีการถามผีจะยกหม้อหนึ่งลงก่อนคำถามที่ถามกันส่วนใหญ่ก็คือ เด็กที่เพิ่งมาเกิดในบ้านเป็นใครมาเกิดเป็นคนนั้นคนนี้ใช่ไหมถ้าใช่ หม้อหนึ่งก็จะโขกลงกับพื้น แต่ถ้าไม่ใช่ก็ไม่โขก แล้วถามต่อไปว่าต้องการให้เด็กที่เกิดใหม่มีชื่ออย่างนี้หรือไม่ ต้องการจะให้เปลี่ยนเป็นชื่ออะไรเชื่อว่าการเปลี่ยนให้เด็กเสียใหม่จะทำให้เด็กทารกนั้นหยุดร้องไห้ และยังมีคำถามอื่น ๆ อีก เช่น การทำนายทายทักคนที่ไม่สบายสามารถบอมนานให้หายจากอาการเจ็บป่วยได้ ทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ ชักถามของที่ทำหายได้ เป็นต้น

7. ปัญหาของชุมชนแม่กา

7.1 ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค เนื่องจาก การเพิ่มจำนวนประชากร และกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจซึ่งมีหลากหลาย ความต้องการน้ำจึงเพิ่มสูงขึ้น ทำให้การขาดน้ำเพื่อใช้อุปโภคบริโภคเป็นจำนวนมากแต่ปริมาณน้ำที่ได้ยังไม่เพียงพอ บางพื้นที่น้ำมีสภาพขุ่นไม่สามารถบริโภคได้

7.2 การบุกรุกพื้นที่ป่า พื้นที่การเกษตรเดิมถูกขายเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เพื่อการพาณิชย์เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่า เนินเขา เพื่อจับจองหาพื้นที่ใหม่สำหรับทำการเกษตร มีการจับสัตว์ป่ามาเพื่อการบริโภค สัตว์ป่าเริ่มหาได้ยากขึ้นเรื่อย ๆ บางชนิดอาจสูญพันธุ์ไปแล้ว

7.3 ปัญหาล้างแวล้อม การเพิ่มขึ้นของขยะมูลฝอยตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นเกินขีดความสามารถในการจัดการของหน่วยงานท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องหมอกควันเนื่องจากไฟไหม้ป่า ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและจากการทำการเกษตร

7.4 การสูญเสียวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจากหลายพื้นที่ เกิดการแพร่กระจายและแลกเปลี่ยนค่านิยมความเชื่อที่หลากหลาย การยึดมั่นในคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมเริ่มสั่นคลอนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจากรุ่นบุรุษถูกละเลยไม่เห็นความสำคัญนับวันจะถูกลืมเลือนและสูญหายไปในที่สุด

7.5 ความเข้มแข็งของชุมชนลดลง คนเข้าร่วมกิจกรรมทั้งกิจกรรมด้านศาสนาหรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ลดน้อยลง ผู้ร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นมีผู้สูงอายุ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีลักษณะเป็นแบบแผนมากขึ้น

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาเป็นที่น่าสังเกตว่า คราวเรือนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนขนาดเล็กมีสมาชิกไม่เกิน 5 คน อาชีพการเกษตรซึ่งเคยเป็นอาชีพหลักของประชากรในชนบทจากผลการศึกษา พบว่า มีผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลักเพียงร้อยละ 31.1 ในด้านมีการดูแลสุขภาพ คนส่วนใหญ่ไม่มีโรคประจำตัว แสดงให้เห็นว่าชุมชนแม่กา เริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง ตาม

แนวคิดของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ [5] ที่กล่าวถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในสังคมไทย จะประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ มีสาเหตุมาจากการที่ภาครัฐได้ลงทุนในการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน สร้างถนนเชื่อมโยงหมู่บ้านเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากภายในหมู่บ้านมาสู่ระบบเศรษฐกิจต้องพึ่งพาตลาดระดับประเทศและโลก เกิดอาชีพหลากหลาย เกษตรกรรมไม่ใช่อาชีพหลักของคนในชนบท เกิดการสะสมทุนซึ่งแตกต่างกันไปตามความสามารถ ในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรเกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนส่วนใน เรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและของคนในชนบทลดน้อยลง มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาทำหน้าที่แทน เช่น การกู้ยืมเงิน มีการยืมเงินจากธนาคาร สหกรณ์ มากกว่าจากญาติพี่น้อง การแพร่กระจายของสังคมเมืองเข้าไปในชนบท เกิดการยอมรับค่านิยมเรื่องปัจเจกบุคคล การเชื่อมั่นในตนเองและยอมรับความทันสมัย ทำให้การยอมรับค่านิยมในชนบทที่ยกย่องบรรพบุรุษ ความมีเกียรติ ความภูมิใจในเผ่าพันธุ์ การเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่าการยึดมั่นในความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ จะเปลี่ยนไปจากเดิม ค่านิยมที่ยกย่องคนมีการศึกษา คนในชนบทมีโอกาสเรียนสูงขึ้น โอกาสหางานในเมืองมีมากกว่า การจะกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีน้อยลง [4] นอกจากนี้ การรับเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การรักษาและป้องกันการเจ็บป่วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวิทยา บุษบงค์ [2] ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนตำบลแหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505-2547 และเฉลิมพงษ์ หัตถา [3] ที่ศึกษาวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงของชาวไทยพวนในเขตภาคเหนือ 6 จังหวัด

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนตำบลแม่กา นี้ ยังส่งผลกระทบต่อ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชนลดลง ในอดีตคนในชุมชนแม่กาอพยพมาจากจังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเครือญาติกัน คนในชุมชนจะ

รู้จักกันดี สถาบันต่าง ๆ ในสังคมมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวและศาสนาซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม ทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคีร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เมื่อชุมชนขยายใหญ่ขึ้น ผู้คนมาจากหลายพื้นที่ มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากมายให้สมาชิกในชุมชนได้เลือกทำอย่างอิสระ ทำให้ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาสถาบันครอบครัวเพื่อสืบทอดวิธีการประกอบอาชีพดังเช่นในอดีต สถาบันครอบครัวจึงถูกลดความสำคัญลง บิดา มารดามีเวลาในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกน้อยลง สถาบันทางศาสนาเป็นแหล่งรวมกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชน ก็ได้รับผลกระทบเนื่องจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีหลากหลาย ทำให้คนไม่มีเวลาให้กับกิจกรรมทางศาสนาเหมือนแต่ก่อน สิ่งยึดเหนี่ยวของคนในสังคมจึงสั่นคลอน ประกอบกับประเพณีดั้งเดิมที่สนับสนุนให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างเครือญาติ ถูกเลเยมมองว่าเป็นสิ่งมลาย นับวันจะสูญหายไปโดยไม่มีผู้สืบทอด เช่น การทำพิธีลงผียาหม้อหนึ่ง หรือผีปู่ย่าตาของเด็กที่เกิดใหม่เป็นการสร้างความผูกพันให้กับคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผลการทำงานมักจะมีออกมาว่าเด็กที่เกิดใหม่ เป็นคนที่เคยอยู่ในชุมชนแต่ได้เสียชีวิตไปแล้ว และกลับชาติมาเกิดใหม่ ปัจจุบันมีเพียงคนเดียวที่สามารถประกอบพิธีนี้ได้ คนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่ได้ให้ความสนใจเท่าใดนัก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของจากรุภา ศิริสุวรรณนท์ [1] ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งพบว่า ชุมชนเกาะเกร็ด มีการเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ประชาชนประกอบอาชีพอยู่ในชุมชน ความผูกพันในครอบครัวและชุมชนจึงมีมาก เปลี่ยนไปเป็นออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชน ความผูกพันของคนในชุมชนลดลง ทำให้ความมิดชิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีของบรรพบุรุษเปลี่ยนไป

ปัจจุบันชุมชนตำบลแม่กา มีการอพยพของคนจากต่างถิ่นเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพื่อประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนา แต่เดิมคนในชุมชนเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากที่เดียวกันและส่วน

ใหญ่เป็นเครือญาติกัน ความผูกพันของคนในชุมชนจึงมีมาก เมื่อมีคนอพยพมาจากต่างถิ่นเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น ชุมชนเริ่มขยายใหญ่ คนเริ่มไม่คุ้นเคยกันขาดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และไม่เกิดความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนไม่สนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างจิตสาธารณะให้กับคนในตำบลแม่กา จึงเป็นสิ่งที่ต้องเร่งดำเนินการโดยเร็ว ซึ่งคำว่า "จิตสาธารณะ" หรือ public consciousness พระไพศาล วิสาโล ได้ให้ความหมาย ไว้ว่าคือ จิตของคนที่รู้จักความเสียสละ ความร่วมมือร่วมใจ ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม จะช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม เมื่อคนในชุมชนมีจิตสาธารณะ จะเกิดการร่วมมือร่วมใจกัน ดูแล รักษาและปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน ไม่มุ่งแต่จะหาประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจจากทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชน ปัญหาต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นในชุมชนจะลดน้อยลง ชุมชนเข้มแข็งเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ในฐานะที่มหาวิทยาลัยพะเยา เป็นมหาวิทยาลัยที่ตั้งในชุมชนและได้กำหนดพันธกิจของมหาวิทยาลัยไว้ว่า ปัญญาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน (Wisdom for Community Empowerment) มีจุดเน้นในการให้บริการทางวิชาการเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาได้เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม รวมทั้งสร้างจิตสำนึกและความผูกพันของคนในสังคม โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ มหาวิทยาลัยพะเยาควรจะทำแผนบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ ดังต่อไปนี้

1. มอบให้คณะหรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ศึกษาปัญหา และสาเหตุของการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร เพื่อจะได้ร่วมกันหาวิธีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้เพียงพอสำหรับชุมชน

2. จัดกิจกรรมรณรงค์การดูแลรักษาป่า การให้ความรู้ในการอยู่กับป่า และการใช้ประโยชน์จากป่า โดยไม่ทำลายป่า เพื่อรักษาทรัพยากรให้ลูกหลานและให้คงอยู่ตลอดไป ส่งเสริมแนวทางการอยู่ร่วมกับป่า และการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

3. ให้ข้อเสนอแนะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการจัดการขยะชุมชนให้เป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับชุมชน ในราคาถูก และพัฒนาเทคโนโลยีต่อยอดเพื่อวางแผนการจัดการขยะในระยะยาว

4. เพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นชนิดต่าง ๆ โดยการช่วยพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์และหาที่จำหน่าย รวมทั้งส่งเสริมให้ใช้ผลิตภัณฑ์ของชุมชน

5. ส่งเสริมการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ไม่ให้คนในชุมชนลี้มเลือนประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ในชุมชนโดยผ่านสื่อต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย การจัดแสดงประเพณี วัฒนธรรม หรือ พิพิธภัณฑสถาน การจัดฝึกอบรม เชิญผู้สูงอายุที่เป็นปราชญ์ภูมิปัญญามาถ่ายทอดภูมิความรู้ให้กับนิสิต และเยาวชนในชุมชน รวมทั้งจัดกิจกรรมในรายวิชาส่งเสริมให้นิสิตเข้าไปร่วมทำกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อรักษา ระบบชุมชน วิถีของชุมชนไม่ให้ถูกทำลายโดยปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบ

6. มหาวิทยาลัยร่วมกับผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และร่วมกันบัญญัติสิทธิของคนในชุมชนในทุกบริบท สร้างภูมิคุ้มกันชุมชน เพื่อป้องกันการล่มสลายของชุมชน จากผลกระทบจากโลกาภิวัตน์จากภายนอก

7. ผู้นำชุมชน เทศบาล และมหาวิทยาลัยพะเยา ควรจะรณรงค์จัดทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน เช่น ให้นิสิตร่วมทำกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณ ประโยชน์ กับเด็กและเยาวชนในชุมชน เพื่อให้ผู้ที่อาศัยอยู่ใน

ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ต้องการสร้างสรรค์พัฒนาถิ่นที่อยู่ให้เจริญก้าวหน้า สร้างเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน ไม่มุ่งแต่จะหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากชุมชนแต่ฝ่ายเดียว

8. มหาวิทยาลัยพะเยา จัดทำฐานข้อมูลชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูล เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน และมหาวิทยาลัยจะได้วางแผนบริการวิชาการ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแก่ชุมชน ได้ตรงตามความต้องการของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

1. จารุภา ศิริธวานนท์. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร; กรุงเทพฯ: 2551.
2. วิทยา บุษบงศ์ และคณะ. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนตำบลแหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 – 2547. วิทยานิพนธ์. ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, จังหวัดสงขลา; 2548.
3. เฉลิมพงษ์ หัตถา. วิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงของชาวไทยพวน ในเขตภาคเหนือ 6 จังหวัด. วิทยานิพนธ์. ศศ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; กรุงเทพฯ: 2544.
4. สนิท สมัครการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์; 2525.
5. สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางศึกษา วิเคราะห์ และวางแผน. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านานาวิทยา; 2536.
6. มหาวิทยาลัยพะเยา. สรุปสาระสำคัญร่างแผนการพัฒนามหาวิทยาลัยพะเยา ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ได้จาก : <http://www.plan.up.ac.th/Default.aspx>